

Ks. Józef Matuszyński¹
Międzynarodowa Szkoła Europejska, Warszawa

TEOLOGICZNE ASPEKTY ODNOWIONEJ LITURGII SAKRAMENTU POKUTY

Grzech zadaje ranę nie tylko pojedynczej osobie, ale całej wspólnotie Kościoła, dlatego wierny ma obowiązek pojednać się najpierw z Kościołem, a dopiero potem prosić o przebaczenie sakramentalne w indywidualnej spowiedzi. W odpowiedzi na potrzebę uwydatnienia i przeżycia aspektu wspólnotowego spowiedzi św. odnowione obrzędy pokuty uwzględniają bardzo bogaty wybór czytań biblijnych², a także osiem wzorów nabożeństw pokutnych: dwa z uwzględnieniem roku liturgicznego, trzy dotyczące tematyki nawrócenia oraz po jednym dla dzieci, młodzieży i chorych.

Zreformowane obrzędy sakramentu pokuty dają nową jego wizję, podkreślając w szczególny sposób następujące elementy liturgii: paschalny, eklezjalny, pneumatologiczny i pastoralny. Obecność wszystkich wymienionych elementów jest konieczna, by tajemnica Chrystusa miłosiernego i przebaczącego mogła wypełnić się na ludzie Bożym, jako podmiocie działania łaski Bożej, nieustannie ofiarowanej Kościołowi. *Novum* w liturgii sakramentu pokuty stanowi propozycja wspólnotowego nabożeństwa pokutnego, którego celem jest wewnętrzna mobilizacja chrześcijanina i jego odpowiedź na Boże wezwanie do pokuty i przemiany serca. Celebracja wspólnotowa nabożeństwa pokutnego bardzo wyraziście ukazuje uniwersalizm orędzia Bożego, wzywającego do nawrócenia. Także nowa formuła rozgrzeszenia sakramentalnego w swojej bogatej formie i treści zawiera najpełniejszą prawdę teologiczną o Bogu i człowieku. Przenikanie się elementów: paschalnego, eklezjalnego, pneumatologicznego i pastoralnego jest darem kochającego Ojca dla swych dzieci, wyrażonym w modlitwie Kościoła.

¹ Ks. dr Józef W. Matuszyński, wykładowca etyki w anglojęzycznej Międzynarodowej Szkole Europejskiej w Warszawie. E-mail: jomat7@tlen.pl.

² *Obrzędy Pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981, *Różne teksty używane w obrzędzie pojednania*, nr 69-195, s. 65-172; Rytuał podaje wybór krótkich i dłuższych czytań z Pisma świętego oraz psalmów responsoryjnych.

A. ASPEKT PASCHALNY

Pierwszy fragment modlitwy zamieszczonej w *Ordo Paenitentiae* wyraża rzeczywistość paschalną, która w stosunku do człowieka obciążonego grzechem, realizuje się przez Boże miłosierdzie w następujących słowach: „Bóg, Ojciec miłosierdzia, który pojednał świat ze sobą przez śmierć i zmartwychwstanie Swojego Syna...”³.

Pierwszą Paschę przeżyli Izraelici wyprowadzeni przez Jahwe z jarzma niewoli egipskiej, by mogli złożyć ofiarę całopalną na cześć Boga Jedyne. Przyjście Jezusa otworzyło nowe perspektywy tym, którzy pokładali nadzieję w Bogu. Przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie Jezus Chrystus stał się Paschą. Kościół jako wspólnota ludzi wierzących wciąż na nowo przeżywa wydarzenie paschalne. W liturgii Kościoła Chrystus nieustannie umiera, jest składany do grobu, zmartwychwstaje i zasiada po prawicy Ojca, „jeden za wszystkich” (Rz 6,10; Hbr 7,27; 9,12; J 13,1; 17,1). Prawdę tę wyraża *Katechizm Kościoła Katolickiego* w słowach: „Misterium Paschalne Chrystusa nie może pozostać tylko wspomnieniem. Ten, który raz umarł za wszystkich, przez cierpienie i śmierć na krzyżu nieustannie przekracza granice czasu i przestrzeni, a wydarzenie Krzyża i Zmartwychwstania jest niewyczerpanym źródłem życia dla wszystkich”⁴. W związku z publikacją *Projektów Dokumentów Synodalnych* w „Kurierze Synodalnym” napisano: „Kościół uobecnia w liturgii przede wszystkim Misterium Paschalne, przez które Chrystus wypełnił dzieło naszego zbawienia”⁵. Tu łączy się niebo z ziemią, Miłość miłosierna rozlana w sercach ludzkich formuje je i przemienia według swoich zamysłów, czerpiąc z niewypowiedzianej tajemnicy krzyża i zmartwychwstania⁶. Prawdę tajemnicy Paschalnej podejmują autorzy licznych artykułów, dla których rozumienie misterium paschy jest niezaprzeczalnym do-

³ *Obrzędy Pokuty*, op. cit., nr 46, s. 40.

⁴ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, art. 1085: „Chrystus oznacza i urzeczywistnia w liturgii Kościoła przede wszystkim swoje Misterium Paschalne. W czasie ziemskiego życia Jezus zapowiadał Misterium Paschalne w swoim nauczaniu i uprzedzał je przez swoje czyny. Gdy nadchodzi Jego Godzina, przeżywa jedyne wydarzenie w historii, które nie przemija: Jezus umiera, zostaje pogrzebany, zmartwychwstaje i zasiada po prawicy Ojca ‘raz na zawsze’ (Rz 6,10; Hbr 7,27; 9,12). [...] to, kim Chrystus jest, to, co uczynił i co wycierpiał dla wszystkich ludzi, uczestniczy w wieczności Bożej, przekracza wszelkie czasy i jest w nich stale obecny. Wydarzenie Krzyża i Zmartwychwstania trwa i pociąga wszystko ku Życiu” (s. 269); Por. B. O’Connor, *Celebrating Forgiveness, the Sacrament of Reconciliation. Jesus Overcame Evil Once and for All (Celebrowanie przebaczenia, Sakrament Pojednania. Jezus raz zwyciężył zło dla wszystkich)*, London 1994, s. 9.

⁵ *Projekty dokumentów synodalnych, Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Kurier Synodalny 1999 nr 1, s. 3.

⁶ Por. V. Hoagland, *Teaching the Paschal mystery in the Liturgy (Nauczanie misterium paschalnego w liturgii)*, Worship 1966 nr 4, s. 238, 240.

wodem na realizację Kościoła w jego naturze odradzania się „przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie”⁷, który *hic et nunc* umiera i zmartwychwstaje dla zbawienia swego ludu⁸.

Św. Paweł komentując pierwotną tradycję mówi, że liturgia Kościoła uobecnia paschalne misterium Chrystusa: „Czyż nie wiadomo wam, że my wszyscy, którzyśmy otrzymali chrzest, zanurzający w Chrystusa Jezusa, zostaliśmy zanurzeni w Jego śmierć? Przyjmując więc chrzest, zanurzający nas w śmierć, zostaliśmy razem z nim pogrzebani po to, abyśmy i my wkroczyli w nowe życie – jak Chrystus powstał z martwych dzięki chwale Ojca” (Rz 6,3-5).

Wielu teologów podejmowało rozważania na tematy Chrystusa-Paschy. I tak P.E. Fink widzi realizację paschalnego misterium Chrystusa w dwóch zasadniczych formach objawienia się Kościoła: w Eucharystii i inicjacji chrześcijańskiej. Fink uważa, że sakrament pokuty rozświetla naturę misterium. W następnym paragrafie autor przedstawia koncepcję misterium paschalnego w czterech etapach:

- a. W Chrystusie mamy śmiały przystęp do Boga „przez jedność objawienia i wiary, jedność ofiary, posłuszeństwo i wcielenie”.
- b. Wspaniałomyślna odpowiedź Jezusa-człowieka swojemu Ojcu *Abba* przypiętowana Jego śmiercią na krzyżu.
- c. Odpowiedź Ojca na synowskie oddanie i posłuszeństwo Jezusa wyrażone i uobecnione przez Pamiątkę Wieczernika, śmierć krzyżową, zmartwychwstanie oraz namaszczenie Duchem Świętym.
- d. W Chrystusie wypełnia się historia zbawienia, który jest sakramentem Kościoła i antycypacją ostatecznego przeznaczenia ludzkości. Zgromadzony Lud Boży dostąpi ostatecznego zbawienia w Chrystusie⁹.

Natomiast C.E. Curran stwierdza, że dzieło zbawcze Chrystusa odniosło zwycięstwo nad grzechem i śmiercią¹⁰, a Z. Hayes w swoim artykule podkreśla fakt, że jeśli chrześcijanin pragnie być bardziej ludzki, musi podjąć drogę Chrystusową w swoim życiu, prowadzącą przez śmierć i zmartwychwstanie¹¹. W dalszych partiach pracy Hayesa czytamy, że zarówno osoba Jezusa jak i Jego czyny są nieodłącznym i niezbitym świadectwem męki, śmierci i zmartwychwstania: „On [Je-

⁷ *Mszal Rzymski, Doksologia*, Katowice 1993.

⁸ Por. V. Hoahland, op. cit., s. 240; M. Searle, *Reflections on Liturgical Reform (Refleksje nad reformą liturgiczną)*, *Worship* 1982 nr 5, s. 421, 424, 430.

⁹ Por. P.E. Fink, *Investigating the Sacrament of Penance: An Experiment in Sacramental Theology (Studium sakramentu pokuty: doświadczenie w teologii sakramentalnej)*, *Worship* 1980 nr 3, s. 210.

¹⁰ C.E. Curran, *The Sacrament of Penance today I (Sakrament Pokuty dziś I)*, *Worship* 1969 nr 9, s. 517, 530.

¹¹ Z. Hayes, *Contemporary Man and the Paschal Mystery (Współczesny człowiek a misterium paschalne)*, *Worship* 1971 nr 3, s. 159.

zus] jest słowem, ofiarą, świątynią Bożej obecności, prawem i paschą”¹². Ten sam autor zwraca uwagę na dar mocy Bożej, który otrzymują wierzący od Chrystusa w tajemnicy zmartwychwstania. Misterium paschalne – kontynuuje Hayes – zmienia optykę wartości w życiu chrześcijanina oraz daje pewność i utwierdza go w wielkiej miłości, płynącej z krzyża i zmartwychwstania¹³. Inni teologowie zagłębiają się w analizę tajemnicy paschalnej, spoglądając z różnych punktów widzenia na tę tajemnicę, wciąż na nowo odradzając Kościół. Trzech teologów okresu posoborowego M.J. O’Connell, L.M. Orsy i Z. Hayes wskazują na sakramenty Kościoła, szczególnie na sakrament Eucharystii i pokuty. Sakramenty te sprawowane we wspólnocie Kościoła, zanurzają chrześcijan w tajemnicy paschalnej, dając im obfite życie¹⁴, i czyniąc ich obywatelami Królestwa Bożego¹⁵. Sakramenty są znakami odkupieńczymi działania Bożego i towarzyszą chrześcijaninowi od narodzin aż do śmierci, dokonując procesu humanizacji jego życia¹⁶.

V. Hoagland w artykule *Nauczanie misterium paschalnego w liturgii* analizuje symbolikę znaku krzyża, pozostającego w ścisłej relacji z Chrystusem zmartwychwstałym. Symbolika krzyża w sakramencie pokuty w szczególny sposób przyzywa łaskę Bożą i jest znakiem wiary dla penitenta, przyjmującego przebaczenie miłosiernego Boga przez posługę kapłana¹⁷.

W rozważaniach J. Leclercq’a znajdujemy interesujące trójwymiarowe spojrzenie na sakrament spowiedzi. Według autora pierwszorzędnym aktem penitenta nie jest uznanie grzechów, ale miłość Boża, podziw dla Stwórcy i Jego dzieł, co prowadzi do oddania chwały i czci Bogu¹⁸. Wielkość miłosierdzia Bożego, wylana na penitenta w spowiedzi świętej, jest zadatkiem przyszłej chwały i królowania z Chrystusem, stąd też spowiedź jawi się jako „ofiara chwały”¹⁹. Używając nieco

¹² Tamże., s. 161.

¹³ Tamże., s. 158, 160, 162.

¹⁴ M.J. O’Connell, *New Perspectives in Sacramental Theology (Nowe perspektywy teologii sakramentalnej)*, Worship 1965 nr 4, s. 203; Hayes, op. cit., s. 166.

¹⁵ L.M. Orsy, *The Sacrament of Penance in Religious Communities (Sakrament Pokuty we wspólnotach zakonnych)*, Worship 1968 nr 3, s. 162; Z. Hayes, op. cit., s. 166

¹⁶ D.P. Gray, *Sacramental Consciousness Raising (Wzrost świadomości sakramentalnej)*, Worship 1972 nr 3, s. 139.

¹⁷ V. Hoagland, op. cit., s. 239, por. także rozważania B. Hidbera z rozdziału *The cross: revelation of the glory of God – revelation of the ultimate power of evil*: „The specificity or the ‘scandal’ of the Christian faith consists precisely in this: to recognize in the crucified God, God who is capable of conquering evil and therefore God in His full glory. The paradoxical link between Jesus’ humiliating death on the cross and his simultaneous omnipotent glorification, between Jesus as victim of and victor over evil, was highlighted in a singular way in the Gospel and theology of John. The ‘hour’ of Jesus’ death on the cross is the same hour of his glorification” (*‘Deliver Us from Evil’*. *A Gift of Reconciliation without Limit* [‘Ale nas zbaw ode Złego’]. *Dar pojednania bez granic*), Worship 2003 nr 6, s. 516-517).

¹⁸ J. Leclercq, *Confession and praise of God (Spowiedź i chwała Boża)*, Worship 1968 nr 3, s. 170.

¹⁹ Tamże., s. 172.

innego sformułowania, można nazwać sakrament pojednania „sakramentem chwały”, a także darem, który nie ma granic²⁰.

Artykuł D. Kirka *Pokuta w Kościołach wschodnich* zwraca uwagę na bardzo istotne i głębokie uzasadnienie teologiczne misterium paschy jako na fakt duchowego zmartwychwstania: „W tym kontekście uzdrowienia, zmartwychwstania, odnowy życia i ponownego stworzenia, w których Kościoły wschodnie widzą działanie Chrystusa w sakramencie pokuty: dar przebaczenia i uzdrowienia, który Chrystus wylewa na swoich uczniów, jest darem, duchowego zmartwychwstania. Kościół otrzymuje moc, aby człowiekowi przywrócić życie duchowe, który przez spowiedź i odpuszczenie grzechów staje się w pełni owocem zmartwychwstania”²¹.

H. Musurillo w artykule *Symbolika sakramentu a tajemnica pierwotnego Kościoła* definiuje Kościół jako „wspólnotę wierzących i ochrzczonych w Chrystusie, zjednoczoną w sprawowaniu tajemnicy paschalnej aż do ponownego przyjścia Zbawiciela”²². Nawrócenie jest zakorzenione w tajemnicy paschalnej Chrystusa i Kościoła – pisze C.E. Curran w artykule *Sakrament pokuty dziś I*. „Zbawienie i odkupienie człowieka za łaską Bożą jest uwolnieniem go od grzechu i odnowieniem relacji z Bogiem. Teologia katolicka zawsze domagała się przyjęcia w wolności daru Bożej miłości”²³.

Zarówno autor listu do Rzymian jak i św. Paweł w *Liście do Galatów* głoszą nową rzeczywistość płynącą z męki i zmartwychwstania Chrystusa: „To wiedźcie, że dla zniszczenia grzesznego ciała dawny nasz człowiek został razem z Nim [Chrystusem] ukrzyżowany po to, byśmy już więcej nie byli w niewoli grzechu. Kto bowiem umarł, stał się wolny od grzechu” (Rz 6,6-7,11); „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus. A zatem trwajcie w niej i nie poddawajcie się na nowo pod jarzmo niewoli” (Gal 5,1).

B. ASPEKT EKLEZJALNY

Integralnym elementem celebracji sakramentu pokuty jest jego wymiar społeczny. Grzech rani nie tylko pojedynczego człowieka, który go popełnił, ale ma on skutki o wiele szersze – zadaje ranę całej wspólnotie wierzących, czyli Ko-

²⁰ Por. B. Hidber, *From Anguish to Refound Freedom. Penance in the Tension between Sacraments and Ethics [Od cierpienia do odnalezionej wolności. Pokuta w napięciu między sakramentami i etyką]*, Worship 1994 nr 2, s. 114; B. Hidber, *‘Deliver Us from Evil’...*, op. cit., s. 510.

²¹ D. Kirk, *Penance in the Eastern Churches (Pokuta w Kościołach wschodnich)*, Worship 1966 nr 3, s. 148.

²² H. Musurillo, *Sacramental Symbolism and the Mystery of the Early Church (Symbolika sakramentu a tajemnica pierwotnego Kościoła)*, Worship 1965 nr 5, s. 271.

²³ C.E. Curran, *The Sacrament of Penance today I (Sakrament Pokuty dziś I)*, op. cit., s. 521.

ściołowi. Taka sytuacja chrześcijanina domaga się naprawienia skutków grzechu i pojednania na dwóch płaszczyznach: z Bogiem i wspólnotą Kościoła²⁴.

Katechizm Kościoła Katolickiego w paragrafie *Pojednanie z Kościołem* jasno przedstawia tę rzeczywistość: „W czasie swojego życia publicznego Jezus nie tylko przebaczał grzechy, lecz także ukazał skutek tego przebaczenia: włączał ponownie grzeszników, którym odpuścił grzechy, do wspólnoty Ludu Bożego, od której oddalili się przez grzech, a nawet zostali z niej wykluczeni. Wyraźnym tego znakiem jest fakt, że Jezus zaprasza do swego stołu grzeszników, a nawet sam zasiada przy ich stole. Ten gest w zdumiewający sposób wyraża przebaczenie Boże (por. Łk 15), a jednocześnie powrót na łono Ludu Bożego” (por. Łk 19,9). Katechizm kontynuuje: „Udzielając Apostołom swojej mocy przebaczenia grzechów, Pan daje im również władzę jednania grzeszników z Kościołem. Ten eklezjalny charakter ich powołania wyraził Chrystus w uroczystych słowach skierowanych do Szymona Piotra: ‘Tobie dam klucze Królestwa niebieskiego; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążesz na ziemi, będzie rozwiązane w niebie’ (Mt 16,19). Dar związywania i rozwiązywania dany Piotrowi udzielony został także Kolegium Apostołów pozostającemu w łączności z Głową swoją (Mt 18,18; 28,16-20; KK 22). Słowa *związać* i *rozwiązać* oznaczają, że ten, kto zostanie wyłączony z waszej komunii, zostanie także wyłączony z komunii z Bogiem; a ten, kto na nowo zostanie przyjęty do waszej komunii, zostanie również przyjęty przez Boga do komunii z Nim. *Pojednanie z Kościołem łączy się nierozdzielnie z pojednaniem z Bogiem*” (KKK 1443-1445).

We *Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym do Obrzędów pokuty* czytamy następującą prawdę: „Kościół święty a zarazem zawsze potrzebujący oczyszczenia”²⁵. Znajdujemy tam również nauczanie św. Pawła: „Chrystus, który ‘umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie, aby go uświęcić’ (Ef 5,25-26), zjednoczył go z sobą jako oblubienicę (por. Ap 19,7). Kościół, który jest Jego ciałem i pełnią, napełnia swoimi Bożymi darami i przez niego na wszystkich rozlewa swoją łaskę” (por. Ef 1,22-23; KK 7). Związek oblubieniczy Chrystusa i Kościoła wypełnił się w całkowitym wyniszczeniu. Chrystus powodowany miłością podejmuje plan odkupienia człowieka aż do wyniszczenia na drzewie krzyża, aby wykupieni Jego własną krwią, mogli czerpać życie w obfitości: „Ja przyszedłem po to, aby [owce] miały życie i miały je w obfitości” (J 10,10).

Kościół, założony przez Chrystusa, łączy w swej naturze dwa pierwiastki: boski i ludzki. Pierwiastek boski, bo głową Kościoła jest sam Chrystus obecny „...aż do skończenia świata” (Mt 28,20). Dlatego Kościół jest święty, bez „skazy czy

²⁴ F. Mannion wskazuje na społeczne destrukcyjne skutki grzechu (M.F. Mannion, *Penance and Reconciliation. A Systemic Analysis [Pokuta i pojednanie. Analiza systematyczna]*, Worship 1986 nr 2, s. 117).

²⁵ *Obrzędy Pokuty*, nr 3, s. 13.

zmarszczki”. Pierwiastek ludzki to wspólnota ludzi, ochrzczonych i wierzących w jedyne Zbawiciela człowieka, Jezusa Chrystusa. Tak zostało to zreferowane we *Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym*: „Członkowie Kościoła podlegają jednak pokusom i często popadają w grzechy. ‘Podczas gdy Chrystus jest święty, niewinny, niepokalany’ (Hbr 7,26), nie znał grzechu (2 Kor 5,21), lecz przyszedł dla przebłagania jedynie za grzechy ludu (por. Hbr 2,17), Kościół obejmujący w swoim łonie grzeszników, święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, nieustannie podejmuje pokutę i odnowę” (KK 8). Chrystus żyjący w Kościele nieustannie wypełnia posłannictwo Ojca przez posługę kapłanów. „Posłany został przez Ojca, ‘aby głosić ewangelię ubogim... aby uzdrawiać skruszonych w sercu’ (Łk 4,18), ‘aby szukać i zbawiać, co było zginęło’ (Łk 19,10); podobnie i Kościół darzy miłością wszystkich dotkniętych słabością ludzką...” (KK 8). Chrześcijanin, *simul justus et peccator*, czerpie wodę żywą ze źródła sakramentalnego, sakramentu miłosierdzia Bożego, sakramentu pokuty. Myśl tę podejmuje *Konstytucja Dogmatyczna o Kościele*: „Ci zaś, którzy przystępują do sakramentu pokuty, otrzymują od miłosierdzia Bożego przebaczenie zniewagi wyrządzonej Bogu i równocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę, a który przyczynia się do ich nawrócenia miłością, przykładem i modlitwą” (KK 11). Kapłani „przez sakrament pokuty jedną grzeszników z Bogiem i Kościołem” (DK 5). A zatem sakramentalne „wyznanie grzechów jest aktem uwielbienia i aktem wiary w przebaczące miłosierdzie Boże w Chrystusie przez tego, który uznaje swoją grzeszność”²⁶. Można zatem zauważyć, że sakrament pokuty realizuje się w dwóch wymiarach – osobowym i eklezjalnym.

Nie ma bardziej przejrzystego świadectwa miłosierdzia Bożego niż trzy przypowieści z Ewangelii świętego Łukasza – przypowieść o pasterzu i zaginionej owcy, o kobiecie i odnalezionej drachmie, a przede wszystkim przypowieść o synu marnotrawnym, która bardziej uwydatnia miłosierdzie i przebaczenie ojca aniżeli postawę syna. Stąd egzegeci wolą ją nazywać „przypowieścią o miłosiernym ojcu”. Trzeba też wymienić kilka innych przypowieści zrodzonych w pierwotnym Kościele, który ofiaruje miłosierdzie i przebaczenie pokutującemu za popełniony grzech. Oto kilka przykładów ewangelicznych: cudzołożna kobieta, dobry łotr, uzdrowienie paralityka, postawa celnika i wiele innych²⁷.

Grzech zadaje ranę nie tylko pojedynczej osobie, ale całej wspólnotie Kościoła, dlatego wierny ma obowiązek pojednać się najpierw z Kościołem, a dopiero potem prosić o przebaczenie sakramentalne w indywidualnej spowiedzi. W odpowiedzi na potrzebę uwydatnienia i przeżycia aspektu wspólnotowego spowiedzi

²⁶ C.E. Curran, *The Sacrament of Penance today III (Sakrament Pokuty dziś III)*, Worship 1970 nr 1, s. 9.

²⁷ Por. C.E. Curran, *The Sacrament of Penance Today II (Sakrament pokuty dziś II)*, Worship 1969 nr 10, s. 598.

św. odnowione obrzędy pokuty uwzględniają bardzo bogaty wybór czytań biblijnych²⁸, a także osiem wzorów nabożeństw pokutnych: dwa z uwzględnieniem roku liturgicznego, trzy dotyczące tematyki nawrócenia oraz po jednym dla dzieci, młodzieży i chorych²⁹.

Eklezjalny aspekt sakramentu pokuty wyraża się w misji Kościoła w głoszeniu słowa Bożego, wzywającym do pokuty, oraz w trosce o każdego grzesznika i jego pojednanie z Bogiem i Kościołem przez posługę kapłana: „Cały Kościół, jako lud kapłański, w różny sposób współdziała w dziele pojednania, które zostało mu powierzone przez Boga. Nie tylko bowiem wzywa do pokuty przez głoszenie słowa Bożego, lecz także wstawia się za grzeszników i z macierzyńską troską i staraniem pomaga penitentowi, aby uznał swoje grzechy, wyznał je i dostąpił miłosierdzia od Boga, który sam tylko może odpuszczać grzechy. Co więcej, sam Kościół staje się narzędziem nawrócenia i rozgrzeszenia penitenta przez posługę, którą Chrystus powierzył Apostołom oraz ich następcom” (por. Mt 18,18; J 20,23).

Teologowie posoborowi na łamach czasopism teologicznych również podejmowali temat sakramentu pokuty. Zarówno przed reformą obrzędów spowiedzi, w trakcie reformy – w „stanie przejściowym”³⁰ – jak i po jej wprowadzeniu poświęcali oni w swoich artykułach wiele miejsca eklezjalności sakramentu. Nauczali zgodnie, jak ważnym elementem pojednania jest zarówno pojednanie z Bogiem jak i ze wspólnotą Kościoła³¹. Ladislas M. Orsy wyjaśnia, że moc Boża objawia się wtedy, „kiedy osoba, która zerwała więź z komunią świętych Kościoła,

²⁸ *Obrzędy Pokuty*, op.cit., *Różne teksty używane w obrzędzie pojednania*, nr 69-195, s. 65-172; Rytuał podaje wybór krótkich i dłuższych czytań z Pisma świętego oraz psalmów responsoryjnych.

²⁹ *Obrzędy Pokuty*, op.cit., *Wzory nabożeństw pokutnych*, nr 5-73, s. 14-67.

³⁰ Określenie P.E. Finka (P.E. Fink, op. cit., s. 206).

³¹ Cyt. za: D.J. Dease, *General confession and absolution (Spowiedź i absolucja generalna)*, *Worship* 1977 nr 6, s. 543; „Kilku znanych teologów klasyfikuje nową obecną formę sakramentu pokuty jako niepełną, niekompletną”. *Problemi dogmatici della celebrazione penitenziale comunitaria*, Roma 1967, s. 577-587; „Zoltan Alszeghy zauważa, że troska Kościoła skierowana jest nie tylko ku jednostce, lecz ku grupie; taki sposób może być rozwiązany w sposób doskonały przez wykorzystanie obrzędów, które uwydatniają eklezjalny wymiar pojednania i *caritas* wspólnoty”. *General Absolution* 321: „Karl Lehmann skarży się, że obecne Normy Pastoralne nie biorą pod uwagę społecznych wartości pokuty”. *Points d'appui doctrinaux pour une pastorale de la pénitence*, La Maison Dieu 1970, nr 104, s. 73-87: „Yves Congar podkreśla potrzebę położenia nacisku na sakrament pojednania jako na coś więcej niż tylko indywidualną spowiedź penitenta wobec Boga. Wymiar eklezjalny jest ogromnie ważny w procesie rozumienia grzechu i pojednania. Sobór Watykański II podkreślił potrzebę odnowy tego aspektu celem uniknięcia magicznego *ex opere operato* rozumienia sakramentu. Congar wierzy, że to Lud Boży, który żyje według prawa Nowego Przymierza, powołany przez Chrystusa jest instrumentem przekazującym pojednanie wszystkim ludziom”.

a w konsekwencji z Bogiem, jest przywrócona do tejże komunii i pojednana z Bogiem”³².

Pisząc o społecznym wymiarze spowiedzi, C.E. Curran zauważa, że „rozgrzeszenie w formie prośby przypomina o eklezjalnej naturze absolucji, a także o tym, że jest ona autentycznie modlitwą całego Kościoła. Cała wspólnota podczas celebracji sakramentu pokuty modli się za danego penitenta; modlitwa ta jest wysłuchana przez niebieskiego Ojca. Dlatego w pierwotnym Kościele nieustannie modlitwy całego kościoła, zanoszone za penitentów, miały prawdziwie sakramentalny charakter”³³.

P. Samway w artykule *Wiara a nabożeństwo pokutne* podkreślając społeczny charakter sakramentu pokuty, na pierwszy plan wysuwa godność i odpowiedzialność Kościoła jako wspólnoty wierzących. Wspólnota ta zobowiązana jest do wypełnienia kapłańskiej misji Chrystusa przez głoszenie miłości i miłosierdzia Bożego, czyli głoszenie Ewangelii zbawienia i pojednania. Autor ubolewa, że „chrześcijanie całkowicie zatracili poczucie wspólnotowego charakteru sakramentu pokuty. [...] Eklezjalność sakramentu – cytuje Samway za M. Hurleyem – uwydatnia się wówczas, gdy wspólnota bierze czynny udział w nabożeństwie pokutnym, a poszczególni wierni odnajdują pojednanie z Bogiem przez świadectwo wspólnoty”³⁴.

Indywidualny i społeczny charakter grzechu bardzo wyraźnie uwidacznia się w nauczaniu Jezusa. Grzech ma nie tylko czysto prywatny charakter. Popelniony głęboko w sercu, wywołuje negatywne reakcje, a w konsekwencji prowadzi do rany zadanej bliźniemu³⁵.

Jan Paweł II w *Reconciliatio et Paenitentia* stwierdza wprost, że „Kościół jest wielkim sakramentem pojednania”. Oznacza to, że Kościół otrzymał od Chrystusa misję jednania, i jest Jego Sakramentem w świecie. Kościół jest ambasadorem pojednania, tzn. głosi pojednanie, do niego wzywa, i udziela go z radością tym, którzy są gotowi na jego przyjęcie. A więc to Boża inicjatywa przywraca człowiekowi godność dziecka Bożego i przyprowadza go do jedności z Nim samym i wspólnotą Kościoła. Kościół „jest Sakramentem przede wszystkim przez samo swoje istnienie jako wspólnota pojednania, która poświadcza i reprezentuje w świecie dzieło Chrystusa. Jest nim przez swą posługę stania na straży i wyjaśniania Pisma Świętego, będącego radosną nowiną pojednania, ponieważ zapoznaje

³² L.M. Orsy, *The Sacrament of Penance in Religious Communities...*, op. cit., s. 160.

³³ C.E. Curran, *The Sacrament of Penance today II...*, op. cit., s. 606-607.

³⁴ M. Hurley, *Penance: Sacrament of Reconciliation (Pokuta: sakrament pojednania)*, Furrow 1967 nr 18, s. 79 (podaje za: P. Samway, *Faith and Communal Penance (Wiara i Pokuta wspólnoty)*, Worship 1969 nr 5, s. 296). Por. też P. Samway, *Faith and Communal Penance*, op. cit., s. 293.

³⁵ Por. R.J. Hater, *Sin and Reconciliation. Changing Attitudes in the Catholic Church (Grzech i pojednanie. Zmiana postaw w Kościele Katolickim)*, Worship 1985 nr 1, s. 22.

kolejne pokolenia z planem Bożej miłości i każdemu wskazuje drogi powszechnego pojednania w Chrystusie. Jest nim wreszcie poprzez siedem sakramentów, które we właściwy każdemu sposób 'tworzą Kościół'. Przypominając bowiem i na swój sposób odnawiając tajemnicę paschalną Chrystusa, wszystkie Sakramenty są źródłem życia dla Kościoła, a w jego rękach narzędziami nawrócenia do Boga i pojednania między ludźmi"³⁶. Papież kreśli również biblijną kolejność pojednania. Penitent musi pojednać się najpierw z Bogiem, następnie z sobą, bliźnim, Kościołem a w końcu z całym stworzeniem. Zachowanie priorytetu w procesie pojednania stanowi dominantę papieskiej encykliki, począwszy od pierwszych kart dokumentu, i jest nieodzownym warunkiem do osiągnięcia celu³⁷.

Interesującą opinię wypowiada G.M. Coless: „Jeśli eklezjalny aspekt pojednania uzyskał na nowo swoją rangę, to niewiele powiedziano o obecności grzechu w Kościele i jego wielorakich formach manifestacji w lokalnych wspólnotach kościelnych"³⁸. Autor artykułu uważa, że więcej uwagi należy poświęcić Chrystusowi jako sprawiającemu dzieło jednania, a nie tylko jako pośrednikowi. Pojednanie wspólnoty Kościoła w Chrystusie oraz innych wspólnot chrześcijańskich między sobą pozwoli na kształtowanie postawy braterskiej u wiernych, a w konsekwencji na skuteczne opracowanie obrzędów pojednania oobliczu eklezjalnym³⁹.

Słowa św. Pawła z *Listu do Efezjan* nabierają tu szczególnego znaczenia: „Przebaczajcie sobie nawzajem, tak jak i Bóg nam przebaczył w Chrystusie” (Ef 4,32). Także słowo pasterskie do Kościoła w Kolosach: „Jako więc wybrańcy Boży – święci i umiłowani – obleczcie się w serdeczne miłosierdzie, dobroć, pokorę, cichość, cierpliwość, znosząc jedni drugich i wybacząc sobie nawzajem, jeśliby miał ktoś zarzut wobec kogoś: jak Pan wybaczył wam, tak i wy” (Kol 3, 12-13).

Aby organizm mógł prawidłowo funkcjonować, musi być zasilany ze źródła, którym jest sam Jezus Chrystus. W sakramencie pokuty chrześcijanin wchodzi w intymną relację z Chrystusem. Otrzymując sakramentalne przebaczenie grzechów od miłosiernego Ojca i nowe życie w Chrystusie, powraca również do jedności wiary ze wspólnotą Kościoła, którą ożywia i ubogaca miłością Bożą. Sam, natomiast, jako żywa komórka mistycznego ciała, w Kościele i przez Kościół do-

³⁶ A. Drożdż, *Sakrament pojednania z Bogiem i z Kościołem*, Tarnów 1994, s. 43-44.

³⁷ Jan Paweł II, *Reconciliatio et Paenitentia. O pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła*, nr 8. Cyt. za: *Sakramenty Uzdrawienia*, Katowice 1995, s. 172-173.

³⁸ G.M. Coless, *The Sacrament of Penance: Creative Ferment (Sakrament pokuty: twórczy ferment)*, Worship 1973 nr 8, s. 467.

³⁹ Tamże.

znaje uświęcenia⁴⁰. W tym kontekście sakrament pojednania jawi się jako dar przebaczenia Ojca i Jego ojcowskiej miłości skierowanej do Syna⁴¹, powracającego do wspólnoty rodzinnej po wielu niepowodzeniach i perturbacjach życiowych.

Sobór Watykański II przypomniał i jasno określił „kapłaństwo powszechne wiernych” jako dziedzictwo całego Ludu Bożego. Kapłaństwo powszechne wiernych i kapłaństwo urzędowe „choć różnią się istotą, a nie stopniem tylko, są sobie jednak wzajemnie przyporządkowane; jedno i drugie bowiem we właściwy sobie sposób uczestniczy w jednym kapłaństwie Chrystusowym” (KK 10). Prawdą jest to, co pisze R.J. Hater w artykule *Grzech i pojednanie...*, że rozszerzyło się dziś serce Kościoła, dając kapłański status ludowi Bożemu. „Zmiana punktu ciężkości z kapłaństwa ministerialnego na ‘powszechne kapłaństwo wiernych’ jest ogromnym poszerzeniem rozumienia przez Kościół przebaczenia oraz sakramentu pojednania”⁴².

W takim wymiarze wspólnota Kościoła jest podmiotem realizacji misterium paschalnego, w której Chrystus wciąż umiera i zmartwychwstaje. Św. Paweł w Liście do Rzymian poucza: „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj” (Rz 12,21). Chrześcijanie więc przez dzieła miłosierdzia takie jak: modlitwa, post, jałmużna, dzielenie się Dobrą Nowiną o Królestwie, a szczególnie przebaczenie i uzdrowienie wzajemnych relacji, stwarzają klimat dla Bożego działania. W ten sposób wspólnota chrześcijańska staje się czytelnym sakramentem komunikacji Bożego przebaczenia i miłosierdzia, uwieńczonym udzieleniem absencji sakramentalnej przez autorytet Kościoła⁴³.

Rozważanie na temat aspektu eklezjalnego celebracji sakramentu pojednania można by podsumować fragmentem z rozprawy B. O’Connora, pt. *Celebrating forgiveness. The Sacrament of Reconciliation*: „My, jako wspólnota Kościoła, gromadzimy się, by świętować przebaczenie. Wyrażamy solidarność w grzechu, nawróceniu i pojednaniu, każdy z nas jedyny pośród ludu Bożego; rzeczywiście grzeszny, ale odkupiony Krwią Chrystusa”⁴⁴.

⁴⁰ Por. M.J. O’Connell, *New Perspectives in Sacramental Theology*, op. cit., s. 205-206; H. Musurillo, *Sacramental Symbolism and the Mysterion of the Early Church (Sakramentalna symbolika i Mysterion Pierwotnego Kościoła)*, Worship 1965 nr 5, s. 268.

⁴¹ M.J. O’Connell, op. cit., s. 197; J.D. Ciparick, *A plea for Forgiveness... (Prośba o przebaczenie...)*, Worship 1966 nr 3, s. 166-167.

⁴² R.J. Hater, *Sin and Reconciliation. Changing Attitudes in the Catholic Church*, op. cit., s. 25.

⁴³ Tamże., s. 26.

⁴⁴ B. O’Connor, *Celebrating forgiveness, the Sacrament of Reconciliation (Celebując przebaczenie, Sakrament pojednania)*, London 1994, s. 25.

C. ASPEKT PNEUMATOLOGICZNY

We *Wprowadzeniu Teologicznym i Pastoralnym* do nowego *Obrzędu Pokuty* osoba Ducha Świętego wymieniona jest aż jedenaście razy. Świadczy to o niezwykłej misji, jaką pełni Duch Święty w Kościele, która konkretyzuje się w sprawowaniu Sakramentów Świętych. We *Wprowadzeniu* czytamy, że Chrystus „po zmartwychwstaniu zesłał Ducha Świętego na Apostołów, aby mieli władzę odpuszczania i zatrzymywania grzechów (por. J 20, 19-23), powierzył im też posłannictwo głoszenia w swoim imieniu pokuty i odpuszczania grzechów wszystkim narodom (por. Łk 24,47)”⁴⁵.

Po zstąpieniu Ducha Świętego na Apostołów w wieczniku Piotr „posłuszny poleceniu Pana, w dniu Pięćdziesiątnicy głosił odpuszczenie grzechów przez Chrzt: ‘Nawróćcie się i niech każdy z was ochrzczi się w imię Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów waszych’” (Dz 2,38)⁴⁶. Duch Święty sprawił, że dzień ten stał się manifestacją Jego mocy, kiedy to po katechezie Świętego Piotra wyznaje wiarę w Jezusa Zbawiciela i chrzt przyjmuje kilka tysięcy osób.

Powrót pokutującego do Boga odbywa się na trzech płaszczyznach. Pokutujący grzesznik wraca do kochającego Ojca, Chrystusa, Jedyne Odkupiciela człowieka „i do Ducha Świętego, który obficie został na nas wylany”⁴⁷. Obecność Ducha Świętego w penitencji, oskarżającym się o grzechy powszednie, powinna wydoskonalać jego wrażliwość na głos Ducha Świętego⁴⁸.

Rolę Ducha Świętego uobecnia rozgrzeszenie sakramentalne, w którym Kościół wyraźnie uwydatnia działanie Ducha Pocieszyciela. Ojciec, przez mękę i śmierć swojego Syna „zesłał Ducha Świętego na odpuszczenie grzechów”⁴⁹. Rozgrzeszenie sakramentalne to nowe „wylanie” Ducha Świętego, które prowadzi do pojednania i odpuszczenia grzechów.

Katechizm Kościoła Katolickiego przypomina o działaniu Ducha Świętego w Kościele: „Duch i Kościół współdziałają, by ukazać Chrystusa i Jego dzieło zbawienia w liturgii. Przede wszystkim w Eucharystii i w sposób analogiczny w innych sakramentach liturgia jest *Pamiętką* misterium zbawienia. Duch Święty jest żywą pamięcią Kościoła” (KKK 1099). Ponadto „liturgia chrześcijańska nie tylko przypomina wydarzenia, które przyczyniły się do naszego zbawienia, ale aktualizuje je i uobecnia. Misterium Paschalne Chrystusa jest celebrowane, a nie powtarzane. Powtarzane są poszczególne celebracje; w każdej z nich następuje wylanie Ducha Świętego, który aktualizuje jedyne Misterium” (KKK 1104).

⁴⁵ *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne w: Obrzędy Pokuty*, op. cit., nr 1, s. 11-12.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże, nr 5, s. 14-15.

⁴⁸ Tamże, nr 7, s. 17-18.

⁴⁹ *Obrzędy Pokuty*, op.cit., nr 46, s. 40.

W IV Modlitwie Eucharystycznej aspekt eschatologiczny Kościoła ukazany jest w celebracji ziemskiej liturgii sakramentów, w której Duch Święty doprowadza swe dzieło do pełni: „Abyśmy już więcej nie żyli dla siebie, ale dla Chrystusa, który za nas umarł i zmartwychwstał, zesłał On od Ciebie Ojczy, jako pierwszy dar dla wierzących, Ducha Świętego, który dalej prowadzi Jego dzieło na świecie i dopełnia wszelkiego uświęcenia”⁵⁰.

Na łamach „Worship” znajdujemy refleksje o Duchu Świętym, prowadzącym dalej dzieło uświęcenia w Kościele i przez Kościół. M.J. O’Connell w artykule *Nowe perspektywy teologii sakramentalnej* zauważa, że „łaska Boża nie jest czynnikiem statycznym, ale jest przemieniającym dynamizmem, przez który pod natchnieniem mieszkającego w niej Ducha Chrystusowego, Bóg prowadzi nas do pełni podobieństwa swego Syna”⁵¹. „Inspiracja Ducha Świętego wzywa i usposabia do nawrócenia i głoszenia chwały Bożej. Nawrócenie zaś staje się początkiem, warunkiem i wyrazem duchowej radości”⁵².

C.E. Curran pisze, że darem kochającego Boga jest dar nawrócenia i pokuty. Bóg wychodzi naprzeciw człowiekowi i oczekuje odpowiedzi. Ma to być odpowiedź serca, wyrażona w greckim terminie *metanoia*, polegająca na zmianie sposobu myślenia i wartościowania, co w konsekwencji przynosi wewnętrzną przemianę życia obfitującego w dobre uczynki. W *Nowym Testamencie* znajdujemy przykłady takiej przemiany: przejście ze śmierci do życia, z ciemności do światła, nowe życie otrzymane od Ducha Ożywiciela. Autor artykułu podkreśla dwie kluczowe prawdy, które występują w nauczaniu Jezusa. Są nimi: „dar przebaczenia grzechów i nowe życie w Duchu Świętym”⁵³. Duch Święty Ożywiciel, Odnowiciel i Uświęciciel, który jest w nas „sprawcą chcenia i działania zgodnie z wolą Bożą” (por. Flp 2,13), prowadzi proces permanentnego nawracania i objawia miłosierdzie Ojca, Jego chwałę i wierność⁵⁴.

D. ASPEKT PASTORALNY

Sobór Watykański II w konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* postanowił: „Obrzęd i formułę sakramentu pokuty należy tak przejrzeć i ująć, aby jaśniej wyrażały naturę i skutek tego sakramentu” (KL 72). W odpowiedzi na decyzję ojców soborowych po dziesięciu latach w grudniu 1973 roku ukazują się odnowione obrzędy pokuty, opatrzone przez Kongregację Kultu Bożego krótkim, treściwym komentarzem: „Biorąc to [postanowienie Soboru Watykańskiego II]

⁵⁰ *Mszal Rzymski, Modlitwa Eucharystyczna IV.*

⁵¹ M.J. O’Connell, op. cit., s. 204.

⁵² Por. Orsy, *The Sacrament of Penance in Religious Communities*, op. cit., s. 176.

⁵³ Curran, *The Sacrament of Penance today II...*, op. cit., s. 591, 598. Por. Taft R.F., *Lent. A Meditation (Wielki Post. Medytacja)*, *Worship* 1983 nr 2, s. 123-134.

⁵⁴ J. Dallen, *Eucharist and Penance (Eucharystia i pokuta)*, *Worship* 1976 nr 4, s. 328.

pod uwagę, Święta Kongregacja Kultu Bożego starannie przygotowała nowe obrzędy pokuty, aby wierni lepiej rozumieli działanie tego sakramentu”⁵⁵. Ta myśl przyświecała teologom i wszystkim odpowiedzialnym za odnowę liturgii posoborowej, którzy pod auspicjami Świętej Kongregacji Kultu Bożego rozpoczęli proces odnowy liturgii poszczególnych sakramentów⁵⁶. Jeśli chodzi o nowe obrzędy pokuty, wyrażają one w sposób jasny cztery aspekty celebracji tego sakramentu: paschalny, eklezjalny, pneumatologiczny i pastoralny. Wszystkie te płaszczyzny celebracji sakramentalnej stwarzają możliwości praktycznej realizacji daru miłosierdzia Bożego we wspólnocie wierzących, jaki Zmartwychwstały Chrystus zostawił Kościołowi, udzielając Apostołom władzy odpuszczania grzechów. Duch Święty, natomiast, dopełnia dzieła odpuszczania grzechów i uświęcenia Kościoła. Celem odnowy było udostępnienie duszpasterzom zarówno bazy teologicznej, a także praktycznych, pogłębionych form pastoralnych wspólnotowego sprawowania liturgii sakramentu, połączonej ze spowiedzią indywidualną w oparciu o bogaty zestaw czytań biblijnych.

Godny uwagi jest ostatni paragraf artykułu R.J. Hatera *Grzech i pojednanie...*. W oparciu o wnioski sformułowane przez Synod Biskupów poświęcony pojednaniu i pokucie w misji Kościoła, kreśli pewne rekomendacje pastoralne w związku ze sprawowaną liturgią spowiedzi:

„1. Docenić w pełni uzdrowienie/przebaczenie z perspektywy królestwa Bożego. Uzdrowienie obejmuje całą osobę, a przebaczenie jest znakiem obecności Boga.

2. Starać się w pełni zrozumieć fakt, że wszyscy członkowie chrześcijańskiej wspólnoty są sługami pojednania. Proboszczowie, nauczyciele, rodzice powinni zwracać uwagę, że każdy chrześcijanin został wezwany do pojednania i uzdrowienia.

⁵⁵ *Obrzędy Pokuty*, op.cit. Święta Kongregacja Kultu Bożego, Dekret podpisany w siedzibie Świętej Kongregacji Kultu Bożego, dnia 2 grudnia 1973, w pierwszą niedzielę Adwentu, przez Sekretarza Stanu Jana Kard. Villota i Sekretarza Świętej Kongregacji Kultu Bożego A. Bugniniego, Arcybiskupa tyt. Dioklecjany (s. 7-9). Por.: J.G. Schaller, *The Order of Penitents. Theological and Pastoral Directions (Dyscyplina penitentów. Wskazania teologiczne i pastoralne)*, Worship 1990 nr 3, s. 207-224; J. Celichowski, *Meditation and Metanoia. Using Principles of Alternative Dispute Resolution to Reform the Rite of Penance (Medytacja i Przemiana. Zastosowanie zasad rozstrzygania pozasądowego sporów do reformy Obrzędów Pokuty)*, Worship 2002 nr 3, szczególnie rozdział: *The rite of reconciliation of individual penitents: structure, practice and critique (Obrzędy pojednania penitentów indywidualnych: struktura, praktyka i krytyka)*, s. 253-260.

⁵⁶ R.W. Hovda wskazuje także na potrzebę kulturowej adaptacji sakramentu. R.W. Hovda, *The Amen Corner (Zaulek Amen)*, Worship 1984 nr 3, s. 249-254.

3. Przedstawić subtelniejszy obraz powołania laikatu do przebaczenia, obejmujący odpowiedzialność, granice pouczenia, wyrazistość i czynności poprzedzające akt przebaczenia.

4. Zwracać uwagę na połączenie doświadczanego przez wszystkich ochrzczonych pojednania z oficjalnymi pokutnymi obrzędami liturgicznymi, zawierającymi nabożeństwa pokutne i spowiedź indywidualną.

5. Usilnie wzywać laikat do posługi pojednania w roli kapelanów, gości odwiedzających wspólnotę parafialną oraz przyjaciół. Aby zrealizować to wezwanie, należy o tym pouczać jasno i wytrwale.

6. Możliwe jest udzielanie rozgrzeszenia generalnego jako jednej z liturgicznych form pojednania. Doświadczenie pastoralne mówi, że jest to jedyna forma, na którą wierni odpowiadają z entuzjazmem.

7. Położyć nacisk na spowiedź indywidualną, która idzie w parze z innymi formami pojednania. Aby być skutecznym szafarzem pojednania, kapłan powinien być żywym znakiem przebaczenia, tkwiącego w samej wspólnotcie.

8. Rozwijać świadomość, że Eucharystia jest zwyczajnym sposobem, dzięki któremu wspólnota uświęca przebaczenie powszednich (lekkich) grzechów. Praktyka przedsoborowa częstej spowiedzi indywidualnej przysłoniła wrażliwość katolicką na pojednawczą naturę Eucharystii.

9. Przypominać o wyłączeniu ze wspólnoty z powodu grzechów śmiertelnych. Jeśli wierny pojmuje grzech śmiertelny jako wyłączenie/pogwałcenie królestwa Bożego wobec wspólnoty, łatwiej dostrzega potrzebę pojednania wspólnotowego poprzez posługę przedstawiciela wspólnoty, kapłana⁵⁷.

Hater kładzie nacisk na pokutę jako uzdrowienie. Bóg obejmuje swoją obecnością całą osobę i udziela daru przebaczenia. Autor z naciskiem podkreśla rolę laikatu w procesie pojednania. To wierni powinni stać się szafarzami pojednania jako kapelani, odwiedzający potrzebujących, rodzice i przyjaciele. Owocność tych posług zależy od jasności i mocy nauczania. Nie można się zgodzić z postulatem autora, aby rozgrzeszenie generalne stanowiło jedną całość liturgiczną sakramentu, nawet wtedy, gdyby była to jedyna forma aprobowana z entuzjazmem przez wiernych. Autor kończy stwierdzeniem, że Kościół będzie skutecznym narzędziem Chrystusa wtedy, gdy królestwo Boże poprzez pojednanie obejmie świat, a zwłaszcza chrześcijańskie wspólnoty.

Uwagi pastoralne dotyczące celebracji pokutnej przedstawia P. Samway w artykule *Wiara a nabożeństwo pokutne*, koncentrując uwagę na pracy formacyjnej wspólnoty. Troska duszpasterska o wspólnotę powinna wypływać nie tyle z ojco-

⁵⁷ R.J. Hater, *Sin and Reconciliation*, op. cit., s. 30-31.

stwa i autorytetu, ile ze wspólnotowej roli duszpasterza oraz jego zaangażowania i współpracy⁵⁸.

J.R. Gilbert zaś prezentuje swoje refleksje na temat pastoralnego doświadczenia jako źródła teologicznego. Wykorzystuje w artykule to, co jest mu najbliższe, czyli doświadczenia z pracy duszpasterskiej w parafii⁵⁹.

THEOLOGICAL ASPECTS OF THE RENEWED LITURGY OF THE SACRAMENT OF Penance. SUMMARY

Author of the article underlines the following elements of the liturgy: Paschal, Ecclesial, Pneumatological and Pastoral. Presence of all mentioned elements is necessary, that the Mystery of Merciful and Forgiving God shall be fulfilled in the People of God, as the Subject of God's Grace offered incessantly in the Church.

Paschal element is the Mystery of Christ's redemption, it is a space where Heaven joins the Earth and the Merciful Love poured out into human hearts frees them from the slavery of sin, yet forms and transforms them according to their ideas drawing power from the inexpressible Mystery of His Cross and Resurrection.

Every sin wounds not only an individual but also the entire Community of the Church, therefore an ecclesial aspect of the sacrament of penance expresses the Mission of the Church in proclamation the Word of God calling to repentance, caring for each sinner and his reconciliation with God and the Church through the ministry of a priest. Communal celebration of penance very clear points out toward universalism of the Divine Proclamation calling to conversion and changing of heart.

Constant call on the Power of the Holy Spirit in the liturgical celebration bears witness to His unique mission fulfilled in the Church. The Power of the Holy Spirit, the Animator, Renovator and Sanctifier becomes present in a sacramental absolution granted to a penitent. Also the New Formula of the sacramental absolution in its rich form and content contains the fullest theological truth regarding God and man.

Pastoral aspect of the Sacrament of Penance embraces and heals the entire person and all members of Christian Community act as ministers of reconciliation.

⁵⁸ Por. P. Samway, *Faith and Communal Penance (Wiara i pokuta wspólnoty)*, Worship 1969 nr 5, s. 302.

⁵⁹ J.R. Gilbert, *The Reconciliation Service. A Reflection On Pastoral Experience as a Theological Source (Obrzędy pojednania. Refleksja na temat pastoralnego doświadczenia jako źródła teologicznego)*, Worship 1985 nr 1, s. 59-65